

PORUSZYĆ SIĘ (90) *vb pf*

się (73), się (17).

o jasne.

inf poruszyć się (8). ◇ *fut 1 sg* poruszę się (1). ◇ *3 sg* poruszy się (11). ◇ *3 pl* poruszą się (7). ◇ *praet 3 sg m* poruszył się (10). *f* poruszyła się (3). *n* poruszyło się (4). ◇ *3 pl m pers* poruszyli się (7). *subst* poruszyły się (10). ◇ *plusq 3 sg f* poruszyła się była (1). ◇ *3 pl subst* były się poruszyły (3). ◇ *imp 2 sg* porusz się (7). ◇ *2 pl* poruszcie się (2). ◇ *con 1 sg m* bym się poruszył (1). ◇ *2 sg m* byś się poruszył (1). *f* byś się poruszyła (1). ◇ *3 sg m* by się poruszył (2). *f* by się poruszyła (2). ◇ *3 pl m pers* by się poruszyli (1). *subst* by się poruszyły (1). ◇ *part praet act* poruszywszy się (7).

Sł stp notuje, Cn brak, Linde XVIII w. w cytacie s.v. poruszyć.

1. Wykonać ruch, zmienić położenie albo miejsce pobytu; *commovere Vulg, PolAnt; intendere, movere Vulg; amotare, motare HistAl* (50) : w włościach zęby/ w głowie oczy/ w ciele kości/ żyły i jstawy/ tak się były barzo dla wielkości przyfłé męki poruśfyły/ i jż krwawym potem się pocily *OpecŻyw* 102, 107v; *Iubilate in conspectu regis domini: moveatur mare et plenitudo eius: orbis terrarum et qui habitant in eo. Raduycie się przed oblicznością krola pana poruśf się ziemio y iey napełnienie okrąg wżytkich ziem^m y ktorzy na nim mieszkaia.* *WróbŻolt* 97/7, 16/5, 37/17, 58/6; A gdy się on [tj. Bóg] poruśfył wezdrżała ziemia á pod gorami mocnymi łamály się fundamenty [*Vulg Ps* 17/8] *RejPs* 24, 86v; Gdi Alexander począł wchodzić do tego gmáchu/ nátychmiałf się gmach on poruśfył á począł fnimi idz *HistAl* L7; To mowi Pan Bog Tyrowi: Y zaż od gromu wálenia twego/ y iękánia pobitych twoich gdy będą pobici/ w pośrzod ciebie nieporuśfá się wyłpy? *Leop Ez* 26/15, *Amos* 8/8, *Act* 2/25; *BibRadz* 1.Par 17/9, *Eccli* 16/17[18]; *SienLek* 147v; *BudBib* 1.Par 16/30; Tu iedną ráz náftał w ziemi lzmér mrukliwy/ Zá którym drzenie ziemie/ ryk dziwnie stráfzliwy: Poruśfyły się lály/ á wyfokie gáie *GórnTroas* 17; gwiazdy niebiełkie będą spádác/ á mocy ktore są ná niebiełkach poruśfá się. *WujNT Mar* 13/25, *Act* 16/26; *GosłCast* 36.

poruszyć się komu (1): GDy to Malkuś wflyfál/ aby się Annáfowi spodobál/ dál wielki policzek Krytułowi/ áże się mu zęby poruśfyły *OpecŻyw* 109.

poruszyć się w kim, w czym (6): wlytki zęby w włościach iego się poruśfyły *OpecŻyw* 107v; bo się wlytki wnetrzności w niéy były poruśfyły dla slyné bolełci *OpecŻyw* 125v, 150v; Wzburzyły się tak ná wlfem zewfład frogye wody/ [...] Poruśfyło się morze w swoyey głébokości *LubPs* V3; *BielKron* 76v; Abowiem oto y dzyeciátko [...] rozrádowało się á poruśfyło się z rádości w żywocie moim [*exultavit in gaudio infans in utero meo Vulg Luc* 1/44]. *RejPos* 305v.

poruszyć się skąd (2): Poruśf się/ o możny panie/ z fwéy swiętéy ftolice/ A rácz náyrzć do téy biédnéy fkázonéy winnice [*Vulg Ps* 79/15]. *KochPs* 121. *Cf poruszyć się skąd dokąd*

poruszyć się skąd dokąd (1): Oto dni przychodzą/ mowi Pan: á wypuścę głod ná ziemię: ále nie głod chleba/ áni prágnienie wody/ ále fluchánia flowá Bożego. A poruśfá się od Morzá do Morzá/ y od Pułnocy áż ná wchod Słóncá będą krążyć lzukáiac flowá Pánłkiego/ á nie naydą go. *Leop Am* 8/12.

W porównaniach (2):

~ *Jako comparatum* (1): Ktorzy dufaią w panie bodze nieporuszą fie iako gora lion nieporuży fie na wieki [*sicut mons Sion; non commovebitur in aeternum*] ktora mieżka w Ierufalem. *WróbŻołt* 124/1.

Jako comparandum (1): *WróbŻołt* 124/1 cf *Jako comparatum*. ~

Zwrot: »ze snu się poruszyć« (1): Trzebá/ żebyś fie ze łnu zaráz porużyłá *GórnTroas* 34.

Szeregi: »strząsnąć się i poruszyć się« (1): Vyzrzały cię wody Boże/ vyzrzały cię wody/ łtrząfnęły fie też (y) porużyły fie wiry [*commotae sunt voragine*] *BudBib Ps* 76/16[17].

»poruszyć się i wezdrzeć« (2): *OpecŻyw* 150v; *Illuxerunt corruŕcatioⁿes tuae orbi terrae: commota est et contremuit terra. Ofwieciło fie błyskanie twoie na łwiecie porużyłá fie y wezdrzała ziemia. WróbŻołt* 76/19.

Przen (1) : Iákoby od iákiego łtrálliwego dziwu odbiegáli odemnie y przyiaciele mogli/ áleś ty przed fie niedał fie nic porużył myłam moiem [*Vulg Ps* 70/7] *RejPs* 103v.

a. *O wojskach* (12) : Także Athila porużywłzy fie iął na miałto łturmować *MiechGlab* 56; [*Aleksander*] porużywłzy fie s łwym załtępem ciągnął ná ono mieyłce gdzie Porus leżał s ludem zebránym. *HistAl* H7v, H8v, I2v.

poruszyć się skąd (3): Z onąd potym porużywłzy fie przełzli do ołtáteczney łtrony iedney gory/ ták iż dáley iechác nie mogli *HistAl* L, M7. Cf *Zwrot*.

Zwrot: »z miejsca się poruszyć« (1): Skanderbeg [...] czekał czáfu gdy fie woýłko Tureckie z łwego mieyłcá poruży *BielKron* 248.

a. *Zaatakować, uderzyć; irruere MiechGlab, HistAl, facere impetum HistAl* (6) : [*Korona Węgierska ku Ziemi Wołoskiej*] Rátuyże mię w przygodzie/ iák miła łąfiádá/ [...] Bo Turcy ledá kiedy ná mię się wyráżá/ [...] Iełli k temu s Tátáry znouw fie poruży/ Pewnie iuż tá pokułá mnie s łfyny zágłufzy. *BielSat* G2.

poruszyć się na kogo (5): [*Krolowie*] Ná Delfy się porużyli/ Ziemię ich pierwey zburzyli: Potym ony połcináli/ Ktorzy Ezopá łtrácić dáli. *BierEz* H2; tam że Tatarzy nie dawłzy ym wythchnienia, porużyli fie nanie/ także poraziwłzy y rozbiwłzy Połowce: vderzyli w Rułkie woýłka *MiechGlab* 3; *BielKron* 223v; Błogołław wam wieczny Pan/ ná ziemi y w niebie/ [...] Któryby nieprzyiaciel ná was fie porużył/ By go Pan Bog z rámienia łwoiego ogłufzył. *BielSat* H2v. Cf »na się poruszyć się«

Zwroty: »poruszyć się mocami wszytkimi« (1): Gdy fie Krol Fráncułki z Cefárzem ná fie porużyli mocámi włszytkimi/ Páweł Papięż włżył Koncilium w Mántue *BielKron* 215v.

»na się poruszyć się« (1): *BielKron* 215v. cf »poruszyć się mocami wszytkimi«.

b. *O zjawisku fizjologicznym* (1) : włsyłka krew tzo w żyłach ij w ciele była/ tak fie dlá boiazni wielkié porużyłá *OpecŻyw* 101v.

c. *O zwierzętach: Skoczyć, rzucić się [na kogo skąd]* (1) : nátychłt porużywłzy fie ná nię [!] z wodi Ippotamowie ktorzy łą łpofobu końskiego/ okrutnie ie pożárli. *HistAl* H5v.

2. *Pobudzić się, uaktywnić się; zmobilizować się; oburzyć się; moveri Mącz* (31) : *OpecŻyw* 72; Ale pan chce fie porużył wyłsyławłły nárzekanie niedołtátecznych *RejPs* 17, 52; Inłłym zołtáwuie łferzey o tim piłác/ dołić mnie iest ná tem/ iżem drogę do tego pokazał. Boże day tho áby fie drudzy porużyli/ á co dobrego myędzy ludzi pułłczáli. *GliczKsiąż* Q3v.

poruszyć się ku komu, ku czemu (5): *OpecŻyw* 44v, 67v; Wnętrznosci moię porużyły fię ku łzukaniu iey [mądrości] *BibRadz Eccli* 51/28[29]; Páterzom to pomocno będzie/ iż się w tey náuce ćwicząc/ ku wzbudzeniu w łobie łálki oney ktorey w tey Swiátości doftáli/ więcey się porużą *KuczKat* 235; *GrabowSet* Q2.

poruszyć się przeciw komu (7): tzos vczynil/ iijz cie twoy lud tako barzo nienázrzy/ iijze wlfytcy porużyli fię przeciw tobie vpomie chtzátz cie vmorzysz ganiebną łmiercią krziżową. *OpecŻyw* 130; [Aleksander] zabił Pauzonja kthory przeciw oycu iego Filipowi łye porużył/ a onego zagładził. *HistAl* B4, B3, M6; łynowie widząc okruthnosć á frogosć przeciw łobye oycowłką/ mogą fię przeciw yemu porużyć/ á złey woley albo vmyflu być. *GliczKsiąż* Gv; Porużyło fię połpolstwo przeciw Trybunom/ wzyęli gorę Awentynum. *BielKron* 119v. Cf »gniewem się poruszyć«.

poruszyć się o co (3): Włzyfcy fię ná to zwolili/ Z tymże połá odpráwili: Aby Krolowi powiedziál/ Co tám iáwnie od włzech łyłzał. Krefus się o to porużył/ A woylko k nim wieść vmyślił *BierEz* Fv; Inaniter moveri, Porużyć fię ni ocz. *Mącz* 167b; *SkarŻyw* 413.

poruszyć się czym (10): milofierdzie^m ferdeczny^m porużył fię k niey *OpecŻyw* 44v, 67v; *PatKaz II* 34; y pokwápił fię Iozef zdomu/ bowýem fię iuz były porużyły miłoscýą a łalką wnétrznostzi iego nad bratem łwoim *HistJóz* Dv; A widząc ie piękne [dziecię]/ porużyli fię nád nim miłofierdziem/ y zówiefili ie ná iednym drzewie áby go źwierzétá nie ziadły *HistRzym* 133v; *GórnTroas* 49. Cf »gniewem się poruszyć«.

Zwrot: »gniewem się poruszyć, w gniewie« [w tym: przeciw komu (1), na kogo (2)] (4:1): Ezop mię z ięzyki/ Poftáwił przed godowniki. [...] Xánt fię nań gniewem poruży *BierEz* D; Oto fię w gniewie porużę przeciw im iák frogi Pan. *LubPs* T5, gg4v; Pánie. A ieflibyś fię ty ná mię gniewem porużył/ y v kogoż rátkunku łzukác mogę? *LatHar* 154, 663.

Szereg: »poruszyć się a powstać« (1): [przykrości a szkody działają kapłanom ci] ktorzy ná nye nye rádzi pátrzą dla grzechów złości/ á złych łprochow łwyátá tego/ wedle ktřych fię ludzye porużyli á przeciw łlugam Bożym powłtáli *GliczKsiąż* O7v.

Przen (3) :

poruszyć się do czego (1): Płácz mnie włzelkie łtworzenie/ ktore świát łzeroki W łobie ma: porużcie fię/ do požáłowánia/ Żywioly/ y roznego rzeczy powołánia. *GrabowSet* B.

poruszyć się ku czemu (2): Ku tey łwiętey chwale Pánłkyey nyebiefkye łławnosci/ Porużcye fię gdiż was ten Pan chowa w tey pięknosci [Vulg Ps 148/4] *LubPs* ff3v. Cf *Zwrot*.

Zwrot: »poruszyć się ku gniewu [przeciw komu]« (1): Nie vdaż fię zá Bogi obcyymi/ [...] by lepak kiedy nie porużyłá fię ku gniewu pierzchliwość Páná Bogá twoiego przeciwko thobie [nequando irascatur furor Domini Dei contra te]/ y wygládziłby cie z źiemie. *Leop Deut* 6/15.

3. Powstać, pojawić się; irascere, moveri *Vulg* (7) : tobie iest ná przyiemnieylá ofiárá á nigdy od ciebie niebywa odrzuconá. Bo gdy ták będziefz znał łnádnie fię porużył miłofierdzie twoie [Vulg Ps 50/20] á zbuduiefz mury okołó Ieruzálem *RejPs* 77v; á potym porużá fię dźdze gwałtowne od południá y od pułnocy *Leop 4.Esdr* 15/37; *KochFr* 58.

poruszyć się z czego (1): Sok z łszefzelinek/ To iest z owych czáłzołek zielonych w ktorich orzech Łáłkhowy fiedzi/ Smrod z częgoby fię kholwiek porużył od człowiekha/ odeymuie gi *FalZioł II* 19b.

poruszyć się w kim (1): A nątychmiałt Pan Iezus obaczywłszy onę mocz swoię/ która porużyła się była w nim/ obrociwłszy się do oney tłufzczey/ pytał się kthoby się dotknąć miał odzycenia iego? *RejPos* 255.

Fraza: »gniew (a. zapalczywość gniewu) poruszy się« [*w tym: na kogo (1)*] (2): *RejWiz* 117; y żaden nie korzyłta w duży/ iefli się nań zápalczywość gniewu twoiego poruży. *LatHar* 644.

4. *Ulec naruszeniu (2)* : Ale grzełnikow śmyerć będzie ząwždy w frogyey złości [...] W wielkich łłkodach ten żywot ich ząwždy się poruły *LubPs* 12.

poruszyć się w kim (1): wilkołci ty [*krew, kolerę, flegmę, melankolia*] dziwną miarą wnim był rozgodził [*Bóg w człowieku*]/ iż się ieden żywioł drugim nieprzećiwiał: którą zgodą swą/ sprawiły człowiekowi żywot nieśmiertelny/ ani niemocam żadnym poddany był. Ale kiedy się od Bogą przez niepołufzeńłtwo odwrócił/ Ona włzytką zgodą się wnim porużyła *SienLek* 1v.

Synonimy: 1. *strząsnąć się, wezdrzeć;* 2. *pobudzić się;* 3. *pojawić się, powstać, zjawić się.*

Formacje współrdzenne cf RUSZAĆ.

Cf PORUSZENIE SIĘ